

สาขาวิชาปรัชญาการศึกษา

คุณค่าทางปรัชญาปฏิบัตินิยม

ความหมาย

คุณค่าทางปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism's Values) “คุณค่า” (value) Webster's New World Dictionary ให้คำจำกัดความไว้ดังต่อไปนี้

“คุณค่าคือ ค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นตัวเงินหรือค่าของสินค้าในเวลาใดเวลาหนึ่ง ; คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่มีผู้คิดว่าน่าปรารถนาไม่มากก็น้อย เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ประเมินค่าได้และมีความสำคัญ ; สิ่งที่มีคุณค่าในตัวของมันเองควรแก่การนับถือ โดยไม่ต้องอาศัยสถานการณ์ภายนอก และเป็นสิ่งที่หลักการของสังคมเป้าหมายหรือมาตรฐานของสังคมชนชั้น และสังคมส่วนรวมยอมรับ”

เมื่อพิจารณาคำจำกัดความข้างต้นจะเห็นว่าการครอบคลุมทั้งแนวคิดส่วนบุคคลและแนวคิดของปรัชญาบางลัทธิ แต่ปรัชญาบางลัทธิ ก็ไม่เห็นด้วยกับข้อความบางตอนของคำจำกัดความนั้น

สำหรับคนทั่วไป อาจสรุปได้ว่าสิ่งที่มีคุณค่าคือ สิ่งหรือเรื่องที่เขาพอใจและเห็นว่าดีที่สุดสำหรับเขา ให้ประโยชน์ตามที่เขาต้องการ เมื่อเขายึดถือว่าจะอะไรมีคุณค่าสำหรับเขา คุณค่าก็เป็นเรื่องส่วนตัวของเขา อะไรที่ทำให้สนุกสนาน เขาก็ว่าสิ่งนั้นดี เมื่อมันทำให้เจ็บปวดเขาก็ว่ามันเลว การที่เราอยากได้อะไร เพราะสิ่งนั้นมีคุณค่าอยู่บ้าง โดยเฉพาะเมื่อสิ่งนั้นสามารถสนองความต้องการของเราได้ชีวิตจะดีถ้ามีพลังที่ตระหนักในคุณค่าซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นมาและใช้ได้ อย่างไรก็ตามสำหรับนักปรัชญาการกำหนดความหมายของคุณค่าอาจไม่ตรงกับที่คนทั่วไปยึดถืออยู่ และแตกต่างกันไปตามแนวความคิดของแต่ละปรัชญา

ความหมายของคุณค่า

ในทัศนะของปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) จอห์น ดูย (John Dewey) นักปรัชญาปฏิบัตินิยมคนสำคัญของสหรัฐอเมริกาให้ความหมายของคุณค่าไว้สองความหมาย “ความหมายแรกนั้นคุณค่าหมายถึงการยอมรับนับถือ การให้ความนิยมชมชอบ เป็นสิ่งที่มีราคาสูง มีค่าแพง ส่วนความหมายที่สองหมายถึงการกระทำที่ต้องใช้สติปัญญา (intellectual act) อันเป็นกระบวนการที่มีการเปรียบเทียบและตัดสินว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดีเท่ากัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือกระบวนการประเมินค่า”

เพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น พึงเข้าใจว่า “นักปรัชญาลัทธิปฏิบัตินิยมถือว่าคุณค่าเกิดจากประสบการณ์หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม” ดังนั้นถึงแม้จะกล่าวว่าคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นคุณค่าภายใน (intrinsic) ก็ไม่ได้หมายความว่ามันมีค่าขึ้นมาโดยปราศจากความนิยมชมชอบหรือความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหมายถึงการตอบสนองความต้องการหรือบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ตัวอย่างเช่นเก้าอี้ตัวหนึ่งจะมีคุณค่าหรือไม่ขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย หรือหน้าที่ของมัน คือให้ผู้นั่งได้หรือไม่ หรือรู้สึกว่ามันที่รองนั่งแข็งเกินไปทำให้ที่นั่งไม่สบาย ในกรณีนี้เก้าอี้ตัวที่ที่นั่งสบายย่อมมีคุณค่ามากกว่าตัวที่นั่งไม่สบาย

ข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นว่าในทัศนะของนักปรัชญาปฏิบัตินิยม สิ่งทั้งหลายทั้งปวงจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อมีผู้รู้สึกว่ามันมีคุณค่า คุณค่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับบุคคล กาลเทศะและองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง มีข้อสังเกตว่านักปรัชญาปฏิบัตินิยมจะยอมรับคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ต่อเมื่อได้ผ่านการ

ทดสอบด้วยประสบการณ์มาแล้ว และด้วยวิธีการแห่งปัญญา ไม่ใช่คุณค่าที่เกิดจากที่อำนาจเบื้องบนกำหนดให้ทำตาม อนึ่งโปรดเข้าใจว่าอำนาจเบื้องบนหมายถึงอำนาจของพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอำนาจของผู้ปกครองที่ใช้อำนาจให้ทำตามความคิดของตน สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ไม่ควรลืมก็คือ เมื่อมีคุณค่าให้เลือกก็จะต้องเลือกสิ่งที่ดีที่สุดตามจุดหมาย (aims) ในขณะนั้นคุณค่าและจุดหมายจึงมีความสัมพันธ์ต่อกัน

คุณค่ากับจุดหมาย

ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า การกำหนดคุณค่านั้นปรัชญาปฏิบัตินิยมถือว่าจุดหมายมีความสำคัญมาก เมื่อบุคคลวางแผนคุณค่าที่ตนมีหรือควรจะได้มีลงตรงหน้าแล้ว ก็จะต้องคิดถึงจุดหมายทำความเข้าใจเรื่องจุดหมายให้ชัดเจน โดยพิจารณาคุณค่าก่อนว่าเป็นคุณค่าชนิดใด และมุ่งไปสู่จุดหมายใดการทราบจุดหมายจะทำให้สามารถดำเนินการให้เกิดผลที่ต้องการได้ ดังนั้นในอันดับแรกจึงสมควรจะเข้าใจว่าจุดหมายคืออะไร

จอห์น ดุย กล่าวว่า “จุดหมายคือกิจกรรมที่ได้กำหนดออกมาอย่างเป็นระเบียบ เป็นกิจกรรมที่ประกอบด้วยกระบวนการที่ก้าวหน้าที่จะต้องทำให้สำเร็จ โดยมีช่วงเวลาและความก้าวหน้าหรือความเจริญองกวมภายในเวลาที่ต่อเนื่องกัน และด้วยเหตุนี้จุดหมายจึงหมายถึงการมองเห็นล่วงหน้าว่ากิจกรรมนั้นจะสิ้นสุดลงเมื่อใด” คำจำกัดความที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อพูดถึงจุดหมายจำเป็นที่จะต้องทราบผลล่วงหน้าว่าจะเกิดอะไรขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเร้าให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมองเห็นทิศทางของกิจกรรมที่กำลังทำอยู่ และสามารถกำหนดขั้นตอนต่างๆ ของงานที่มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางได้

จอห์น ดุย ยังได้กล่าวต่อไปว่าการมองเห็นล่วงหน้านั้นมีองค์ประกอบสามอย่างคือ

1. การสังเกตอย่างระมัดระวังรอบคอบเกี่ยวกับลักษณะของสภาพที่เป็นอยู่ เพื่อจะดูให้เห็นว่า มีหนทางอะไรที่จะพาไปสู่จุดหมายปลายทาง และขณะที่ทำนั้นจะพบอุปสรรคอะไรบ้าง

2. การใช้วิธีการที่เป็นระเบียบและมีลำดับที่เหมาะสม

3. เลือกทางเลือกที่เป็นไปได้

ทั้งหมดนี้แสดงว่า การกระทำที่มีจุดหมายก็คือ การกระทำอย่างฉลาดนั่นเอง การที่มองเห็นจุดหมายปลายทางของการกระทำล่วงหน้า ทำให้มีพื้นฐานการสังเกต การเลือกและหาสิ่งที่ต้องการมาใช้ได้ตามความสามารถ การกระทำเรื่องเหล่านี้หมายถึงการมีจิตใจที่จะทำงานอย่างจริงจัง การมีจุดหมายจึงเป็นการกระทำที่มีความหมาย ไม่เหมือนกับเครื่องจักรอัตโนมัติ เป็นการกระทำด้วยความมีจิตสำนึก (consciousness)

สำหรับเกณฑ์ในการกำหนดจุดหมายที่ดีนั้นจอห์น ดุย ได้กำหนดเกณฑ์ไว้ 3 ประการคือ

1. จุดหมายที่กำหนดนั้นจะต้องเกิดจากสภาพที่เป็นอยู่ โดยพิจารณาว่าพื้นฐานที่กำลังดำเนินอยู่นั้นคืออะไร มีแหล่งทรัพยากรและความยากลำบากอะไร

2. จุดหมายจะต้องมีความยืดหยุ่น เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์ได้

3. จุดหมายจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่ต่อเนื่องจนประสบผลสำเร็จ

กล่าวโดยสรุป จุดหมายชี้ให้เห็นผลของกระบวนการที่ช่วยในการตัดสินใจและเลือกวิธีการทำงาน จุดหมายที่กำหนดไว้จะถูกต่อต้านทุกจุดของกระบวนการทำงาน ดังนั้นจึงต้องยืดหยุ่นและไม่ควรกำหนดจุดหมายไว้ตายตัว เพราะจะทำให้การกระทำดำเนินไปแบบเครื่องจักรหรือแบบเป็นทาส แทนที่จะเป็นการกระทำที่ดีขึ้นเรื่อยๆ

รวมความว่า จุดหมายในทัศนะของ จอห์น ดุย ไม่ใช่สิ่งที่ถูกกำหนดจากภายนอกอย่างตายตัวแต่เกิด

ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นอยู่และมีความยืดหยุ่น จุดหมายไม่ได้สิ้นสุดในตัวของมันเอง เมื่อบรรลุผลตามจุดหมายหนึ่งก็จะนำไปสู่ความสำเร็จในจุดหมายอื่นต่อเนื่องกันไป

คุณค่ากับความสนใจ

ได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า นอกจากจุดหมายแล้วความสนใจยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับคุณค่าด้วยในลำดับนี้จึงเป็นการสมควรที่จะได้ศึกษาหาความรู้ว่าความสนใจนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับคุณค่าอย่างไร

จอห์น ดุย ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความสนใจว่า ความสนใจที่ใช้กันอย่างธรรมดาแสดงถึง

1. ภาวะทั้งหมดของพัฒนาการที่ดำเนินไปอย่างแข็งขันมีชีวิตชีวา

2. ความมุ่งหมายที่มีผลเห็นได้ล่วงหน้าและเป็นที่ต้องการ

3. ความโน้มเอียงทางอารมณ์ของบุคคล

นอกจากนี้ยังมองความสนใจได้อีกว่า

1. เป็นอาชีพ การจ้างและการติดตามงานด้วยเหตุผลนี้เราจึงพูดว่าความสนใจของคนคือการเมือง การหนังสือพิมพ์ มนุษยธรรมหรือโบราณคดี หรือการธนาคาร

2. เป็นจุดที่มีผลกระทบต่อบุคคล แม้บุคคลนั้นจะไม่ได้ทำเรื่องนั้นโดยตรงก็ตาม เช่น คนที่มีหุ้นส่วนในกิจการหนึ่งโดยไม่ทำอะไรเลยคือ เป็นเพื่อนอนกิน (sleeping partner) เขาก็ยังมีความสนใจเพราะความเจริญหรือความเสื่อมของธุรกิจนั้นมีผลกระทบต่อกำไรและหนี้สินที่เขาต้องรับผิดชอบด้วย

3. เป็นเจตคติส่วนตัวของแต่ละบุคคลซึ่งถูกซึมซับและหล่อหลอมด้วยสิ่งที่ตนเกี่ยวข้อง หรือถูกพัดพาไปด้วยสิ่งดังกล่าว การแสดงความสนใจคือการตื่นตัว การเอาใจใส่และความใส่ใจ คนที่ถูกความสนใจครอบงำจะลืมหู หกมุ่นอยู่กับสิ่งนั้น เท่ากับให้ความสนใจทั้งหมดแก่สิ่งนั้น

เมื่อพูดถึงความสนใจในด้านการศึกษา บางคนกล่าวว่าความสนใจเป็นเพียงผลกระทบที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีต่อการได้เสียผลประโยชน์ส่วนตัวหรือความสำเร็จและความล้มเหลว โดยไม่คำนึงถึงจุดหมายของพัฒนาการของสิ่งนั้น ความคิดคั่งง่วนนี้เท่ากับมองความสนใจว่าเป็นเพียงความเจ็บปวดหรือสุขารมณ์ซึ่งเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง อันที่จริงการศึกษานั้นเป็นเรื่องของกระบวนการของความเจริญงอกงามในช่วงเวลาหนึ่ง และเรามักมองข้ามความจริงที่ว่า ในความเจริญงอกงามนั้นมีเรื่องที่ต้องทำระหว่างการเริ่มต้นและการสิ้นสุดของกระบวนการ มีบางสิ่งบางอย่างแทรกเข้ามา การเรียนรู้พลังอำนาจของผู้เรียนอยู่ที่ระยะเริ่มต้น ส่วนจุดหมายของครูอยู่ไกลออกไประหว่างต้นกับปลายมีกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติ ความยากลำบากที่จะต้องเอาชนะ เครื่องมือที่ต้องใช้อาศัยเรื่องดังกล่าวนี้เท่านั้นกิจกรรมเริ่มต้นจึงจะเสร็จสมบูรณ์อย่างน่าพอใจ อย่างไรก็ตามจะต้องทำกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ด้วยความสนใจเพราะงานนั้นต้องการความอดทนและความใส่ใจอย่างมาก

ความสนใจมีความสำคัญในการศึกษา เพราะพลังในการพัฒนาการศึกษาต้องอาศัยความสนใจอย่างจริงจังแน่น ความสนใจจะนำไปสู่การพิจารณาความสามารถเฉพาะของผู้เรียนแต่ละคนตลอดจนความต้องการจำเป็นและสิ่งที่เขาชอบ ผู้ที่เข้าใจความสำคัญของความสนใจจะไม่ทักท้วงว่าจิตใจของทุกคนทำงานเหมือนกัน ถึงแม้ว่าครูที่ทำงานเหมือนกันใช้ตำราเล่มเดียวกัน มีวิธีดำเนินการอย่างเดียวกัน แต่ความมีจิตใจจดจ่อต่องาน ของแต่ละคนจะต่างกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากความแตกต่างในเจตคติตามธรรมชาติ ประสบการณ์ในอดีต แผนของชีวิตและอื่นๆ อีกหลายอย่าง

ข้อความข้างต้นทั้งหมดชี้ให้เห็นว่า ความสนใจนั้นมีความสัมพันธ์กับจุดหมายมาก หากขาดความสนใจจะกระทำการให้สำเร็จย่อมเป็นไปได้ยาก แต่เนื่องจากจุดหมายมีความสำคัญต่อคุณค่าดังที่

ได้กล่าวมาแล้ว ความสนใจซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของจุดหมายจึงมีความสำคัญต่อคุณค่าด้วย

ประเภทของคุณค่า

คุณค่านั้นมีอยู่หลายอย่าง เพื่อให้ผู้อ่านได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าบางประเภทพอสังเขป จึงขอกล่าวถึงทัศนะเกี่ยวกับคุณค่าต่อไปนี้ซึ่งเป็นทัศนะของนักปรัชญาปฏิบัตินิยมเท่านั้น

1. คุณค่าทางการศึกษา

ในตอนต้นเราได้อธิบายถึงคุณค่าในทัศนะของนักปรัชญาปฏิบัตินิยมไว้แล้ว ดังนั้นจึงจะไม่นำมาอธิบายเพิ่มเติมอีก เรื่องที่จะนำมาพิจารณาคือ ทัศนะของนักปรัชญาปฏิบัตินิยมในด้านการศึกษานั้นคืออะไร มีคุณค่ามากที่สุด จอห์น ดุย ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ในการให้การศึกษแก่ผู้เรียนนั้น เรื่องสำคัญที่จัดว่าเป็นแก่นของทฤษฎีคุณค่าทางการศึกษา (education values) ก็คือ สติปัญญา (intelligence) และความเจริญงอกงาม (growth)

การสร้างสติปัญญาเป็นเรื่องจำเป็นเพราะช่วยให้ตัดสินใจคุณค่าในด้านอื่นๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางจริยธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสังคม หรือคุณค่าทางสุนทรีย์ ฯลฯ ในการสร้างเสริมสติปัญญานั้นเรื่องแรกที่ต้องทำคือการให้ความรู้ (knowledge) แก่ผู้เรียน ทั้งนี้ นักปรัชญาปฏิบัตินิยมมีความเห็นว่าการที่จะได้ความรู้มานั้นต้องอาศัยประสบการณ์คือให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ที่เหมาะสม เป็นประสบการณ์ของผู้เรียนเอง และควรเป็นประสบการณ์ตรง (direct experiences) ด้วย ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนจะเกิดจากที่ตัวผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติค้นคว้าหาความรู้เองมากกว่ารับการถ่ายทอดจากครูผู้สอน ครูควรทำหน้าที่แนะนำมากกว่า อย่างไรก็ตามในบางโอกาสครูก็ต้องลงมือสอนด้วย ถ้าพบว่าการกระทำนั้นจะส่งเสริมความรู้ให้แก่ผู้เรียนได้ดีกว่าวิธีอื่นปัญหาสำคัญอยู่ที่การเลือกประสบการณ์ที่เหมาะสม เป็นประสบการณ์ที่

นอกจากจะมีคุณภาพแล้ว ยังจะต้องมีความต่อเนื่องและนำไปสู่ประสบการณ์ที่ดีกว่าเดิม นักปรัชญาปฏิบัตินิยมถือว่าการกำหนดจุดหมาย (aims) ของการเรียนรู้แต่ละครั้งนั้นไม่ได้หมายความว่านั่นคือจุดหมายสุดท้าย ซึ่งแท้จริงแล้วต้องถือว่าเป็นจุดหมายเริ่มต้น เมื่อบรรลุจุดหมายนั้นแล้วก็จะนำไปสู่จุดหมายอื่นต่อไป ดังนั้นการแสวงหาความจริงไม่มีวันสิ้นสุด

ให้เราหันมาพิจารณาเรื่องความเจริญงอกงามบ้าง ปรัชญาปฏิบัตินิยมถือว่าจุดหมายปลายทางของการศึกษาคือความเจริญงอกงาม อันได้แก่การพัฒนาการในด้านต่างๆ นอกเหนือจากสติปัญญา เช่น พัฒนาการทางกาย อารมณ์ และสังคม เป็นต้น แต่แนวความคิดเรื่องความเจริญงอกงามนี้ก็เช่นเดียวกับเรื่องความรู้ คือ เป็นความเจริญงอกงามที่ไม่มีจุดจบ แต่จะเจริญงอกงามขึ้นไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ดังคำพูดที่ว่า “There is nothing to which education is subordinate save more education” ความเจริญงอกงามก็เช่นเดียวกัน พัฒนาการในด้านต่างๆ ที่ก้าวหน้าไปก็ต้องดำเนินไปเรื่อยๆ เหมือนดังที่จอห์น ดุย กล่าวว่าการศึกษาในโรงเรียนจะสัมฤทธิ์ผลก็ต่อเมื่อ ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียน ใช้ชีวิตศึกษาอย่างต่อเนื่องต่อไปจนตราบชีวิตหาไม่

2. คุณค่าทางจริยธรรมและศีลธรรม

เรื่องของคุณค่าทางจริยธรรมและศีลธรรม (ethical and moral values) นี้เป็นเรื่องของการตรวจสอบหลักการของการกระทำที่ถูกและผิดเป็นการศึกษาว่าอะไรเป็นสิ่งที่ทำให้เราเลือกสิ่งที่ดีและมีคุณค่า คุณค่าทางจริยธรรมเกิดจากกระบวนการทางสังคมของบุคคลด้วยการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน อาจเป็นระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือต่อกลุ่มบุคคลก็ได้ หลักที่นำไปสู่คุณค่าทางจริยธรรมคือ จริยธรรมจะเกิดขึ้นจากการกระทำที่เป็นที่พอใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันได้เปิดทางไปสู่ความพอใจในการที่จะควบคุมสถานการณ์ที่ตามมาด้วย

ทฤษฎีคุณค่าทางจริยธรรมในทัศนะของนักปฏิบัตินิยม คือการขจัดความขัดแย้งในทางจริยธรรมระหว่างความคิดของผู้กระทำที่ว่าของตนถูกกับการที่จะยอมรับมาตรฐานของผู้อื่นซึ่งเป็นเรื่องที่ตนเองต้องกระทำตาม

จอห์น ดุย ให้ข้อสังเกตว่าวิธีการเข้าถึงปัญหาทางจริยธรรม นั้นต้องใช้อย่างประสานกันได้ 2 วิธีวิธีที่หนึ่งอาศัยหลักการที่ว่าความตั้งใจของบุคคลที่เกี่ยวข้องนั้นจะต้องดี ที่ว่าดีก็คือพฤติกรรมที่แสดงออกจะต้องไม่ถึงอารมณ์เป็นใหญ่ และมีความตั้งใจมากเกินไปจนไม่คำนึงถึงการกระทำที่เหมาะสมหรือไม่ อีกวิธีหนึ่งคือจะต้องไม่มุ่งแต่การกระทำที่คิดว่าจะเป็นที่พอใจของผู้อื่น ในลักษณะที่อยู่ในโอวาทโดยไม่ต้องซักถาม จนทำให้การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ปราศจากการใช้สติปัญญา ข้อสังเกตนี้จะส่งผลดีในเมื่อเรามีประสบการณ์ใหม่และไม่ถือว่าความตั้งใจนั้นคือจุดจบ แต่เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การกระทำที่ส่งผลดีและประสบความสำเร็จ จะเห็นว่าผลดีที่ได้มานั้นเกิดจากความตั้งใจเป็นอันดับแรก

3. คุณค่าทางสุนทรีย

เมื่อมองประสบการณ์ต่างๆ ของเราในแง่ความสุนทรียจะเห็นว่ามีความคุณค่าอีกแบบหนึ่งซึ่งเรียกว่าคุณค่าทางสุนทรีย (esthetic value) คือมีความงามและความหมายที่เราต้องการจะรักษาไว้ และเช่นเดียวกับคุณค่าอย่างอื่น คุณค่าทางสุนทรียก็เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อผู้อื่นหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สิ่งที่แตกต่างกันก็คือคุณค่านี้เกิดจากการสื่อสารในด้านอื่นมากกว่าทางคำพูด จริยอยู่อาจมีความเป็นสุนทรียอยู่ในความเรียง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน แต่ส่วนมากการถ่ายทอดคุณค่าดังกล่าวนี้มักจะมาจากภาพเขียน รูปปั้น รูปสลัก สถาปัตยกรรม การละคร การเต้นรำและดนตรี ในการบรรยายหัวข้อเรื่อง Art as Experience จอห์น ดุย ได้พูดถึงคุณค่าทางสุนทรียในบริบทของปรัชญาปฏิบัตินิยมโดยสังเขปดังนี้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของคุณค่าทางสุนทรียไม่ได้แตกต่างจากความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของประสบการณ์แต่อย่างใด ความงามก็ดี ความเพลิดเพลินในชีวิตก็ดีล้วนเกี่ยวข้องกับวงจรของชีวิตที่ก้าวไปข้างหน้า

จะเห็นได้ว่าชีวิตนั้นไม่ได้ราบรื่นเสมอไป แต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามจังหวะเหมือนคลื่นในทะเล ถ้าประสบการณ์ตอนไหนราบรื่น ก็จะสร้างความเพลิดเพลินและความพึงพอใจให้เกิดขึ้น แต่ขณะเดียวกันความสับสนวุ่นวายก็ยังคงเข้ามาแทรกกว่าจะผ่านเข้าสู่ช่องทางความพอใจ จอห์น ดุย กล่าวว่าโลกอย่างนี้แหละที่ทำให้เกิดคุณค่าทางสุนทรีย คือมีทั้งความดีและความชั่วและความพึงพอใจสลับกันไป ถ้ามีแต่ความราบรื่นตลอดเวลา โอกาสที่จะมองเห็นความสุนทรียก็จะไม่เกิดขึ้น ในทำนองเดียวกันถ้าโลกนี้มีแต่ความสับสนความไม่แน่นอนตลอดเวลาเราก็จะไม่มีโอกาสมองเห็นความสุนทรีย เพราะช่วงเวลาที่ให้เกิดสุนทรียภาพก็คือช่วงเวลาที่ความสับสนและความดีความชั่วกำลังจะผ่านไปและเกิดความสมดุลขึ้น หลังจากนั้นความพึงพอใจก็จะเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเมื่อได้รับความพึงพอใจแล้วก็ไม่ควรฝันให้ยืดยาวออกไปเกินกว่าที่จังหวะของประสบการณ์จะยอมให้ เพราะถ้าทำเช่นนั้นก็เท่ากับว่าเราไม่เข้าใจหรือหันหลังให้ทฤษฎีประสบการณ์ ทั้งนี้หมายความว่าทุกคนจะต้องกล้าหาญพอที่จะเผชิญกับสิ่งไม่พึงประสงค์ เช่นเดียวกับเมื่อเราได้พบกับสิ่งหรือเรื่องที่น่าพอใจ คือสิ่งที่เราเห็นว่าน่าเกลียดน่ากลัว ไม่น่าพึงพอใจ ซึ่งถ้าพิจารณาให้ดีก็จะเห็นว่าในความน่าเกลียดน่ากลัวนั้นเนื้อแท้ก็ยังมีคุณค่าสุนทรียแฝงอยู่

4. คุณค่าทางสังคม

ดังได้กล่าวแล้วว่าคุณค่านั้นมีรากเง้ามาจากกระบวนการแห่งชีวิตของบุคคลและสังคม ดังนั้นจึงไม่แปลกอะไรที่จะพูดว่าคุณค่าทางสังคม (social value) นั้นคือมูลฐานของปรัชญาปฏิบัตินิยมเราจะพบว่าคุณค่าอื่นๆ ที่ได้รับการยอมรับหรือเกิดขึ้นได้ก็เพราะกระบวนการทางสังคมที่แต่ละบุคคลได้มีส่วนร่วม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สังคมนั้นไม่ได้เป็นเพียงที่รวมของกลุ่มชน แต่เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวตลอดเวลาที่แต่ละคนต้องพึ่งพาและอาศัยอยู่ ดังเช่นพื้นดินมีความจำเป็นต่อพืชและต้นไม้ฉันใด สังคมก็มีความจำเป็นต่อบุคคลฉันนั้น ข้อผิดพลาดที่ไม่ควรกระทำก็คือ การเก็บตัวหรือทำตัวออกห่างจากสังคมและมุ่งสนใจแต่คุณค่าอย่างอื่น การกระทำเช่นนี้จะส่งเสริม

ให้เกิดการขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ขณะเดียวกันการพัฒนาตัวเองในสังคมก็จะเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นการที่บุคคลต้องพึ่งพาสังคมจึงเป็นมูลฐานของคุณค่าทางสังคมอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ยังมีคุณค่าทางสังคมที่ไม่ใช่การพึ่งพาสังคมดังกล่าวมาแล้ว แต่เป็นคุณค่าที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับสังคมประการหนึ่งและเกิดจากการสนับสนุนหรือการอุปถัมภ์ของสังคมอีกประการหนึ่ง ถ้าหากบุคคลจะทำตัวให้เป็นสมาชิกของสังคม เขาก็จะต้องยอมรับคุณค่าหลายอย่าง เช่นจะต้องเห็นคุณค่าในการร่วมมือ โดยมุ่งให้ผู้อื่นให้ความร่วมมือและตนเองก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือด้วย เขาจะต้องเข้าใจว่าการมีอารมณ์ร้อนนั้นมีโทษอย่างไร เขาควรจะยกย่องคุณค่าของความกล้าหาญ ความเมตตากรุณาและความรักความสัมพันธ์อันสนิทสนม นอกจากนี้ก็ควรยกย่องคุณค่าของความจงรักภักดี อย่างไรก็ตาม ในขณะที่บุคคลจะต้องพึ่งพาสังคม สังคมก็ควรให้ความนับถือแก่เขาเพื่อที่จะได้เจริญเติบโตอยู่ในสังคมได้ ยังมีคุณค่าทางสังคมอีกอย่างหนึ่งคืออิสรภาพและเสรีภาพของบุคคลที่จะมีชีวิตอยู่และเจริญก้าวหน้า ในกรณีเช่นนี้สังคมจะต้องให้เสรีภาพในด้านต่างๆ แก่บุคคลนั้น เช่น ทางศาสนา ทางวิชาการ และทางการทำหน้าที่พลเมืองดี เป็นต้น การที่จะเป็นเช่นนี้ได้สังคมจะต้องเป็นประชาธิปไตย

สรุป

กล่าวโดยสรุป คุณค่านั้นมีความสำคัญต่อบุคคลมาก สำหรับนักปรัชญาปฏิบัตินิยม คุณค่าเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม สิ่งใดจะมีคุณค่าหรือไม่ขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย นอกจากนี้ คุณค่ายังเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ตายตัวเสมอไป

คุณค่ามีความสัมพันธ์กับจุดหมายและความสนใจมาก โดยเฉพาะจุดหมายเป็นสิ่งที่ทำให้มองเห็นล่วงหน้าว่าควรจะทำอย่างไรจึงจะประสบผลสำเร็จ ขณะเดียวกันความสนใจก็สำคัญในฐานะที่เป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดความมุ่งมั่นบากบั่นทำงานจนสำเร็จ

คุณค่าจำแนกออกได้เป็นหลายประเภท เช่น คุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางจริยธรรม และศีลธรรม คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางศาสนา คุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางนันทนาการ คุณค่าทางสุนทรีย์ คุณค่าทางสุขภาพ เป็นต้น แต่ละปรัชญาต่างมีทัศนะเกี่ยวกับคุณค่าแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไปได้ยกตัวอย่างเพียงบางคุณค่าในทัศนะของนักปรัชญาปฏิบัตินิยมเท่านั้น

คนทุกคนควรพิจารณาให้รู้ถ่องแท้ถึงคุณค่าของตน เพื่อจะได้แน่ใจว่าจะยึดถือคุณค่าอะไรจึงจะไปถึงจุดหมายปลายทางของชีวิต โดยดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ

ทวีรัสมิ ธนาคม

บรรณานุกรม

- Broudy, Harry, S. **Building a Philosophy of Education**. New York : Prentice-Hall, 1945.
- Butler, J. Donald. **Four Philosophies and Their Practice in Education and Religion**. New York : Harper Brothers, 1951.
- Dewey, John. **Democracy and Education**. New York : The Macmillan Co., 1916.
- NSSE **Forty First Yearbook, Part 2, Philosophies of Education**. Edited by Nelsan B. Henry. Chicago, Illinois, The University of Chicago Press, 1942.
- NSSE **Fifty-First Yearbook, Part 1, Modern Philosophies and Education**. Edited by Nelson B. Henry. Chicago, Illinois, The University of Chicago Press, 1955.
- Webser's New World Dictionary**. Third College Edition, Cleveland & New York, 1988.